

ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

**ΔΗΜΟΠΟΥΛΟΥ Μ.¹, ΖΟΜΠΟΛΑΣ Α.², ΜΠΑΜΠΙΛΑ Ε.³, ΦΡΑΝΤΖΗ Α.⁴,
ΧΑΤΖΗΜΙΧΑΗΛ Μ.⁵,**

¹Α΄ Διεύθυνση Π.Ε. Αθηνών, Γραφείο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, ²Εκπαιδευτικός, 1^ο Δ.Σ. Ζωγράφου, ³Α΄ Διεύθυνση Π.Ε. Αθηνών, Γραφείο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, ⁴Εκπαιδευτικός, 7^ο Δ.Σ. Αθηνών, ⁵Β΄ Διεύθυνση Π.Ε. Αθηνών, Γραφείο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης
e-mail: mariadim@sch.gr

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ξεκινώντας από την υπόθεση ότι το μάθημα της ΜτΠ θα μπορούσε να αναλάβει κατά κύριο λόγο τη διάχυση της Π.Ε. στο δημοτικό σχολείο προσπαθήσαμε να ερευνήσουμε κατά πόσο υπήρχε μέχρι σήμερα μια τέτοια δυνατότητα ή σχέση: 1.στα μέχρι πρόσφατα σχολικά βιβλία, 2.στο παιδαγωγικό πλαίσιο (ΔΕΠΠΣ και ΑΠΣ) από το οποίο προέκυψαν τα καινούργια σχολικά βιβλία., 3.στις απόψεις και πρακτικές των δασκάλων που εφαρμόζουν προγράμματα Π.Ε. και παράλληλα διδάσκουν στις τέσσερις πρώτες τάξεις του δημοτικού σχολείου. Από τη διερεύνηση αυτή προέκυψε ο προβληματισμός και οι προτάσεις μας για τον τρόπο ενσωμάτωσης της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στη σχολική πραγματικότητα του Δημοτικού Σχολείου. Ειδικότερα, καταλήξαμε στο συμπέρασμα ότι πράγματι υπάρχει μια τέτοια δυνατότητα και συνάφεια ανάμεσα στη ΜτΠ και την Π.Ε., η οποία μπορεί να ισχυροποιηθεί και να επεκταθεί μέσα από τις πρωτοβουλίες των εκπαιδευτικών και των μαθητών, μέσα από το σχεδιασμό και την υλοποίηση προγραμμάτων Π.Ε. προσανατολισμένων στη συμμετοχική δράση και το τοπικό περιβάλλον, με στόχο την ανάδειξη των κρίσιμων περιβαλλοντικών ζητημάτων – προβλημάτων, στο πλαίσιο της αξιοποίησης του ελεύθερα διαθέσιμου 10% του διδακτικού χρόνου της ΜτΠ και της Ευέλικτης Ζώνης.

**DIMOPOULOU M.¹, ZOMROLAS T.², MPAMPILA E.³, FRANTZI A.⁴, and
HATZIMIHAIL M.⁵**

¹ Α΄ Athens Primary Education Directorate, Environmental Education Coordinator ²1^ο State School of Zografou ³ Α΄ Athens Primary Education Directorate, Environmental Education Coordinator ⁴7^ο State School of Athens, ⁵ Β΄ Athens Primary Education Directorate, Environmental Education Coordinator
e-mail: mariadim@sch.gr

ABSTRACT

This study stands for the hypothesis that the subject “Environmental Studies” could be the best vehicle for Environmental Education (EE) infusion in the primary school and investigates the relationship between these two fields in reference to: 1. the school books (that we used until 2006), 2. the curriculum (according to which the new books have been written), 3.the practices of teachers who implement EE programs while at the same time teaching the four first primary degrees . It is concluded that there is an actually convergence between these two fields, which can contribute to the EE integration to the primary school educational practice. More specifically, it is considered that the relationship between EE and Environmental Studies can be more strong and to further extend through teachers’ and pupils’ innovations and EE programs, that urge for action in the local environment, around crucial environmental issues. It is suggested that this “connective” teaching and learning process can take place in 10% of the available time for Environmental Studies and in the timeframe of the “Flexible zone” (timeframe for interdisciplinary activities).

Λέξεις κλειδιά: περιβαλλοντική εκπαίδευση, δημοτικό σχολείο, ευέλικτη ζώνη

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Μετά από 14 χρόνια θεσμικής εφαρμογής των προγραμμάτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση (Π.Ε.), την τετραετή εφαρμογή των Σχολικών Προγραμμάτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης (ΣΠΠΕ) (με αναπτυγμένο σχέδιο υποβολής προγράμματος), την έκδοση μετά από είκοσι χρόνια καινούριων βιβλίων καθώς και τη γενίκευση του προγράμματος της Ευέλικτης Ζώνης πανελλαδικά, φαίνεται να διαμορφώνεται μια νέα πραγματικότητα και προκύπτουν ερωτήματα σχετικά με τον τρόπο εφαρμογής και ενσωμάτωσης της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στη νέα πραγματικότητα του Δημοτικού Σχολείου.

Για την προσέγγιση αυτού του θέματος ή τουλάχιστον κάποιας διάστασής του, θεωρήσαμε αναγκαίο να μελετήσουμε τη σχέση της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης (Π.Ε.) με το Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (ΔΕΠΠΣ) και το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών (ΑΠΣ) και ειδικότερα τη σχέση της Π.Ε. με το μάθημα της Μελέτης Περιβάλλοντος (ΜτΠ), το οποίο ορίζεται ως το κατεξοχήν διαθεματικό μάθημα και το οποίο ιδιαίτερα γνωρίζουμε ως συγγραφείς του νέου βιβλίου της Β' δημοτικού.

Πράγματι, το μάθημα της ΜτΠ ορίζεται στο ΔΕΠΠΣ, ως ενιαίος τομέας μάθησης με διεπιστημονικό χαρακτήρα στον οποίο ενσωματώνονται στοιχεία από το φυσικό, κοινωνικό, θρησκευτικό, πολιτισμικό, ιστορικό και οικονομικό περιβάλλον (ΔΕΠΠΣ 2002, α' τόμος: 378), αναδεικνύοντας την ολιστική προσέγγιση του περιβάλλοντος και δίνοντας δυνατότητες για διαθεματικές επεκτάσεις.

Επομένως, η ΜτΠ ως γνωστικό αντικείμενο φαίνεται να συσχετίζεται άμεσα με την Π.Ε., καθώς και αυτή, όπως ορίζεται στις κατευθυντήριες αρχές στην Τιφλίδα, πρέπει (Διακήρυξη Τιφλίδας):

1. Να θεωρεί το περιβάλλον στο σύνολό του, (φυσικό και ανθρωπογενές, τεχνολογικό και κοινωνικό, οικονομικό, πολιτικό, ιστορικό-πολιτισμικό, ηθικό, αισθητικό).
2. Να υιοθετεί μια διεπιστημονική προσέγγιση, ώστε να καθιστά δυνατή μια ολιστική και ισορροπημένη προοπτική.

Με βάση τα παραπάνω, αλλά και τη μέχρι σήμερα εμπειρία μας από την εκπαιδευτική πράξη, ως εκπαιδευτικοί και ως Υπεύθυνοι ΠΕ, διαμορφώσαμε την υπόθεση ότι το κυρίαρχο μάθημα που θα μπορούσε να αναλάβει τη διάχυση της Π.Ε. στο δημοτικό σχολείο, είναι η ΜτΠ.

Για να επιβεβαιώσουμε την υπόθεση αυτή θεωρήσαμε αναγκαίο να στρέψουμε τη διερεύνησή μας κατ' αρχήν στα σχολικά εγχειρίδια ΜτΠ που χρησιμοποιούσαμε μέχρι πρόσφατα.

Στη συνέχεια, αναζητήσαμε τις ανάλογες συσχετίσεις στο νεότερο παιδαγωγικό πλαίσιο (ΔΕΠΠΣ και ΑΠΣ) με βάση το οποίο έγινε η συγγραφή των νέων σχολικών εγχειριδίων.

Τέλος, επειδή η διδασκαλία ενός μαθήματος δεν στηρίζεται αποκλειστικά στα διδακτικά βιβλία, αλλά εξαρτάται από τον ίδιο τον εκπαιδευτικό, το περιβάλλον της τάξης, τον τόπο και χρόνο διδασκαλίας, τη δυναμική της σχολικής ομάδας κλπ, δεν περιοριστήκαμε στα βιβλία και τα Αναλυτικά Προγράμματα, αλλά προσπαθήσαμε να διερευνήσουμε περαιτέρω τη σχέση της ΜτΠ με την Π.Ε. όπως τη βίωσαν οι δάσκαλοι που κάνουν προγράμματα Π.Ε. και παράλληλα διδάσκουν στις τέσσερις πρώτες τάξεις του δημοτικού, με μια μικρή εμπειρική έρευνα.

Με τον τρόπο αυτό επιδιώξαμε να καταγράψουμε τη σχέση της Μελέτης Περιβάλλοντος με την Π.Ε. σφαιρικά και διαχρονικά, στο παρόν, το παρελθόν, αλλά και το μέλλον, μέσω των προτάσεων που διατυπώνουμε στο τέλος της εισήγησης.

Η προβληματική μας αναπτύσσεται σε 4 ενότητες συν μία που περιλαμβάνει τα συμπεράσματα και τις προτάσεις.

2. ΤΑ ΠΑΛΑΙΑ ΒΙΒΛΙΑ ΤΗΣ ΜτΠ ΚΑΙ Η Π.Ε.

Επισημαίνοντας τη συγγένεια μεταξύ της ΜτΠ και της Π.Ε. αναζητήσαμε στα παλιά βιβλία της ΜτΠ στοιχεία που θα επέτρεπαν τη διάχυση της Π.Ε μέσα από το μάθημα αυτό, τόσο σε επίπεδο στόχων, όσο και σε επίπεδο περιεχομένου.

Σε έρευνα που αφορούσε στη σχέση του μαθήματος της ΜτΠ και της Π.Ε. διατυπώνεται ότι ενώ η σκοποθεσία του ΑΠΣ. συνάδει με αυτή της Π.Ε. (Λουκέρης 2000: 260), οι στόχοι παρουσιάζουν άνιση κατανομή με έμφαση στο γνωστικό χαρακτήρα του μαθήματος (Λουκέρης 2000: 261) και δε δίνεται βαρύτητα στους στόχους που αποβλέπουν στην καλλιέργεια της ικανότητας συμμετοχικής δραστηριοποίησης, την επίλυση των προβλημάτων, την εξεύρεση λύσεων και την δημιουργία αισθήματος ευθύνης και ετοιμότητας για δράση σε επίπεδο πολιτών (Λουκέρης 2000: 261).

Επίσης, διαπιστώνεται ότι σε επίπεδο περιεχομένου υπάρχουν αναφορές σε οικολογικές έννοιες, όπως τα οικοσυστήματα, το γεωφυσικό περιβάλλον, η αλληλεξάρτηση έμβιων και άβιων όντων, με τρόπο που να ενισχύεται ο γνωσιολογικός χαρακτήρας του μαθήματος (Λουκέρης 2000: 263), ενώ αντίθετα απουσιάζουν από τη διδακτέα ύλη του μαθήματος αναφορές σε ουσιαστικά περιβαλλοντικά θέματα – προβλήματα (Λουκέρης 2000: 264).

Ειδικότερα, διαπιστώνεται ότι τα προβλήματα που αναφέρονται δε συσχετίζονται με τους, παγκόσμιας εμβέλειας, οικονομικούς και πολιτικούς παράγοντες οι οποίοι σύμφωνα με τη φιλοσοφία της εκπαίδευσης για μια βιώσιμη ανάπτυξη θεωρούνται εξέχουσας σημασίας σχετικά με τη δημιουργία τους (Λουκέρης 2005: 61).

Τέλος διαπιστώνεται η αποσπασματική και όχι συστηματικά οργανωμένη προβολή του ζητήματος της ενεργούς δράσης, της λήψης μέτρων προφύλαξης και της σωστής διαχείρισης του περιβάλλοντος.

Αξίζει να σημειωθεί, ότι και στα προγράμματα Π.Ε. διαπιστώνονται αντίστοιχα προβλήματα και αντιφάσεις, καθώς ανάλογες έρευνες έδειξαν ότι το ποσοστό των συμμετοχικών στόχων είναι πολύ μικρό και ότι οι περισσότερες δράσεις περιορίζονται στην γνωστοποίηση του προβλήματος στο κοινό ή στους φορείς και όχι στην κινητοποίηση για άμεση αντιμετώπιση των προβλημάτων (Μπαμπίλα κ.α 2005).

3. Η Π.Ε. ΣΤΟ ΔΕΠΠΣ ΚΑΙ ΤΟ ΑΠΣ

Το 2002 συντάχθηκε το Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών και το νέο Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών, βάση των οποίων γράφτηκαν τα καινούργια σχολικά βιβλία. Αξιοσημείωτο είναι πως για πρώτη φορά η Π.Ε. συμπεριλαμβάνεται στο ΔΕΠΠΣ, στο πλαίσιο των Προγραμμάτων Σχεδιασμού & Ανάπτυξης Διαθεματικών Δραστηριοτήτων, όπου διατυπώνονται ο σκοπός, οι άξονες γενικού περιεχομένου, οι γενικοί στόχοι και ενδεικτικές θεμελιώδεις έννοιες διαθεματικής προσέγγισης, οι βασικές της αρχές. Παράλληλα, συσχετίζονται οι θεματικές ενότητες με τα βασικότερα περιβαλλοντικά ζητήματα – προβλήματα και προτείνονται ενδεικτικές δραστηριότητες. Επίσης, παρουσιάζονται οι βασικότερες μεθοδολογικές προσεγγίσεις και παρατίθεται ένα ενδεικτικό μεθοδολογικό πλαίσιο προγράμματος (ΔΕΠΠΣ, Β' τόμος).

Επιπλέον, στο πλαίσιο του ΑΠΣ της Μελέτης Περιβάλλοντος, η Π.Ε. αναφέρεται ως πεδίο από το οποίο αντλείται εμπειρία και με το οποίο επιδιώκεται διασύνδεση (ΔΕΠΠΣ, Α' τόμος: 378), γεγονός που επιβεβαιώνει τη συσχέτιση των δύο αντικειμένων, σύμφωνα και με την υπόθεσή μας.

Επίσης, σύμφωνα με τα δεδομένα έρευνας σχετικά με το αν προβλέπεται τα σχεδιαζόμενα σχολικά εγχειρίδια της ΜτΠ να προωθούν τους στόχους της Π.Ε., διαπιστώθηκε ότι οι γενικές αρχές της εκπαίδευσης, καθώς και οι γενικές αρχές του ΔΕΠΠΣ και ΑΠΣ., συνάδουν με τους σκοπούς, στόχους και κατευθυντήριες αρχές της Π.Ε., όπως αυτές διατυπώθηκαν στην Διακήρυξη της Τιφλίδας και ότι γίνεται σαφής αναφορά στο σκοπό της αειφόρου ανάπτυξης (Διακήρυξη της Θεσσαλονίκης 1997) και στην κατάλληλη παιδεία για την προαγωγή του (Φραντζή κ.α 2005).

Τέλος, ο εννοιολογικός χαρακτήρα του ΔΕΠΠΣ, ο οποίος προωθεί τη διακλαδωτή σύνδεση του εννοιολογικού πλαισίου κάθε επιστημονικού κλάδου, σε αντίθεση με τον πληροφοριοκεντρικό χαρακτήρα του παλιού ΑΠΣ, που κυρίως προωθούσε τη γραμμική παράθεση πληροφοριών (Κουλουμπαρίτση 2005: 102), συνάδει με τις κατευθυντήριες αρχές της Π.Ε. που αφορούν στην διεπιστημονική προσέγγιση και στη θεώρηση του περιβάλλοντος στο σύνολό του (Διακήρυξη Τιφλίδας).

4. Η Π.Ε. ΚΑΙ ΤΟ ΜΑΘΗΜΑ ΜτΠ ΣΤΟ ΔΕΠΠΣ ΚΑΙ ΑΠΣ

Ειδικότερα, όσον αφορά το μάθημα της ΜτΠ, αναφέρεται στο ΔΕΠΠΣ ότι ο γενικός σκοπός του είναι η απόκτηση γνώσεων και η ανάπτυξη δεξιοτήτων, αξιών και στάσεων που να επιτρέπουν στον μαθητή να παρατηρεί, να περιγράφει, να ερμηνεύει και σε κάποιο βαθμό να προβλέπει τη λειτουργία, τους συσχετισμούς και τις αλληλεπιδράσεις του φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος μέσα στο οποίο αναπτύσσεται η ανθρώπινη δραστηριότητα στο χώρο και στο χρόνο, με τρόπο ώστε ο μαθητής να οδηγείται στη συνειδητοποίηση των πλεονεκτημάτων και της ανάγκης για αειφόρο ανάπτυξη του πλανήτη (ΔΕΠΠΣ 2002 τόμος α': 371). Οι αναφορές αυτές, επομένως, καταδεικνύουν τη συνάφεια του μαθήματος με την Π.Ε.

Παράλληλα, όμως, διαπιστώνεται ότι στους ειδικούς σκοπούς του μαθήματος δεν αναφέρεται ρητά και εμφατικά η προστασία / αγάπη του περιβάλλοντος, η αειφορία κλπ. (Φραντζή κ.α 2005).

Επίσης, σύμφωνα με ανάλογη έρευνα σχετικά με τους προτεινόμενους διδακτικούς στόχους, διαπιστώνεται ότι ακόμα παραμένει, με μια μικρή υποχώρηση, ισχυρός ο γνωσιολογικός χαρακτήρας του μαθήματος, αυξάνονται οι στόχοι που αποβλέπουν στον ψυχοκινητικό τομέα και παρατηρείται μικρή ποσοστιαία αύξηση των στόχων που αποβλέπουν στη συμμετοχική δράση και την ικανότητα αξιολόγησης, ενώ, αντίθετα, οι στόχοι που αποβλέπουν στην δυναμική εμπλοκή παραμένουν σε χαμηλά επίπεδα (Λουκέρης 2005: 580).

Παρόλα αυτά, όσον αφορά τη μεθοδολογία, οι προσεγγίσεις που προτείνονται στο ΑΠΣ της ΜτΠ (σχέδιο εργασίας, επίλυση προβλήματος, παιχνίδια ρόλων, θεατρικό παιχνίδι, εργασία σε ομάδες, επίσκεψη στο πεδίο κλπ), ταυτίζονται με εκείνες που προτείνει και χρησιμοποιεί η Π.Ε. (Φραντζή κ.α. 2005).

Επίσης, συναφής με τη Π.Ε είναι και η θεματοκεντρική διδασκαλία, δηλαδή η μελέτη θεμάτων που ανακύπτουν από τα επιμέρους γνωστικά αντικείμενα, η οποία αποτελεί έναν από τους προτεινόμενους τρόπους διδασκαλίας στην ΜτΠ, για την επίτευξη της εννοιολογικής προσέγγισης (Κουλουμπαρίτσι 2005: 100).

Άλλωστε, στο ΔΕΠΠΣ προβλέπεται η οριζόντια διασύνδεση του ΑΠΣ των γνωστικών αντικειμένων, η οποία επιτυγχάνεται είτε με τη διδασκαλία των θεμελιωδών διαθεματικών εννοιών σε περισσότερα από ένα μαθήματα είτε με την μελέτη θεμάτων μέσω διαθεματικών δραστηριοτήτων, τα οποία καταλαμβάνουν το 10% του διδακτικού χρόνου κάθε γνωστικού αντικειμένου (ΔΕΠΠΣ, α' τόμος: 11).

Επίσης, αναφέρεται ότι η Ευέλικτη Ζώνη θα πρέπει να λειτουργεί συμπληρωματικά προς το μάθημα της Μελέτης Περιβάλλοντος με την επεξεργασία θεμάτων που εντάσσονται σε αυτήν,

καθώς με την ένταξή της στο ωρολόγιο πρόγραμμα των δημοτικών σχολείων μειώνεται ο χρόνος διδασκαλίας του μαθήματος της ΜτΠ κατά 25-40% (ΔΕΠΠΣ, α' τόμος; 252).

Τέλος, σχετικά με τα περιεχόμενα του ΑΠΣ διαπιστώνεται ότι δίνεται έμφαση στη μελέτη του τοπικού περιβάλλοντος και παράλληλα προωθούνται δράσεις που ενισχύουν την αλληλεπίδραση με την τοπική κοινωνία (ΔΕΠΠΣ, α' τόμος; 405). Εξάλλου, έρευνα σχετικά με τη θεματολογία των προγραμμάτων Π.Ε. και τα κριτήρια επιλογής τους, δείχνει ότι ο θεματικός προσανατολισμός σχετίζεται με τα χαρακτηριστικά και τα προβλήματα του εγγύς περιβάλλοντος και ότι τα κριτήρια επιλογής των θεμάτων είναι κυρίως το τοπικό ενδιαφέρον (Χατζημιχαήλ κ.α. 2005).

Συνοψίζοντας, διαπιστώνεται ότι η βασική φιλοσοφία του ΔΕΠΠΣ και ΑΠΣ., οι μεθοδολογικές προσεγγίσεις και η πρόβλεψη δυνατότητας αυτενέργειας του εκπαιδευτικού - με βάση τα προτεινόμενα σχέδια εργασίας, τις πέραν του βιβλίου διαθεματικές δραστηριότητες, τη χρήση πολλαπλού εποπτικού υλικού κλπ.- συμβάλλουν στη διαμόρφωση μιας εν δυνάμει διδακτικής πράξης που ευνοεί την προαγωγή της Π.Ε, διαμορφώνοντας εργαλεία, περιρρέουσα ατμόσφαιρα και ευκαιρίες διάχυσής της (Φραντζή κ.α. 2005).

5. Η ΣΧΕΣΗ ΤΗΣ ΜΤΠ ΚΑΙ ΤΗΣ Π.Ε. ΟΠΩΣ ΔΙΑΜΟΡΦΩΝΕΤΑΙ ΣΤΗΝ ΤΑΞΗ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥΣ

Λαμβάνοντας υπόψη τη συνάφεια του μαθήματος της ΜτΠ και της Π.Ε. και τα στοιχεία, θετικά και αρνητικά, που επισημάνθηκαν παραπάνω, θελήσαμε να διερευνήσουμε παραπέρα τους τυχόν τρόπους συσχέτισης των δύο αντικειμένων από τους εκπαιδευτικούς που δίδασκαν στις τέσσερις πρώτες τάξεις του δημοτικού σχολείου και συγχρόνως υλοποιούσαν πρόγραμμα Π.Ε..

5.1 Σκοπός και μεθοδολογία της έρευνας

Σκοπός της μικρής εμπειρικής έρευνας που διεξήχθη ήταν να καταγραφεί η σχέση του μαθήματος της Μελέτης Περιβάλλοντος και της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης έτσι όπως την αντιλαμβάνονται οι εκπαιδευτικοί και όπως αναπτύσσεται μέσα στην τάξη. Πιο συγκεκριμένα το ερώτημα που τέθηκε ήταν αν οι εκπαιδευτικοί συσχετίζουν τη ΜτΠ με την Π.Ε. και με ποιο τρόπο.

Ως δείγμα για την έρευνά χρησιμοποιήθηκε η ομάδα των εκπαιδευτικών που διδάσκουν στις τέσσερις πρώτες τάξεις του δημοτικού σχολείου, οπότε διδάσκουν και το μάθημα της ΜτΠ και ταυτόχρονα υλοποιούν πρόγραμμα Π.Ε., στις Α' και Β' Δ/νσεις Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Αθηνών. Έτσι συγκεντρώθηκαν 46 ερωτηματολόγια. Να σημειωθεί πως η έρευνα έγινε τη σχολική χρονιά 2005-2006 και αφορούσε στη διδασκαλία της ΜτΠ με τα σχολικά εγχειρίδια που χρησιμοποιούνταν μέχρι το 2006.

Ως εργαλείο της έρευνας χρησιμοποιήθηκε ένα ερωτηματολόγιο στο οποίο αρχικά αναγράφονταν η τάξη και αν στο σχολείο εφαρμόζεται η Ευέλικτη Ζώνη, καθώς τη χρονική στιγμή της έρευνας η Ευέλικτη Ζώνη δεν είχε γενικευτεί.

Στη συνέχεια το ερωτηματολόγιο προσανατολιζόταν στη διερεύνηση της αμφίδρομης σχέσης ΜτΠ και Π.Ε. σε τρία επίπεδα. Στο επίπεδο του χρόνου, του περιεχομένου των σχολικών βιβλίων και της μεθοδολογίας, αναζητώντας τόσο τη διάχυση της Π.Ε. στο Μάθημα της ΜτΠ, όσο και τις τυχόν διδακτικές προσεγγίσεις του μαθήματος της ΜτΠ που ήταν επηρεασμένες από την εμπειρία των εκπαιδευτικών που εκπονούσαν πρόγραμμα Π.Ε.

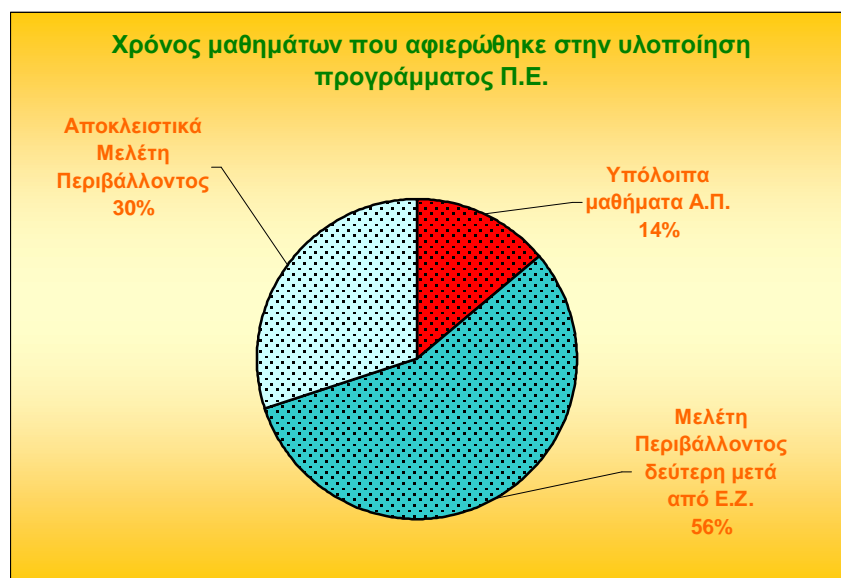
5.2 Επεξεργασία και παρουσίαση δεδομένων

Ερωτηματολόγια: 46
Ερώτηση 1

Ευέλικτη: 27

Για να πραγματοποιήσετε το Πρόγραμμα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης το χρόνο ποιων από τα παρακάτω μαθήματα χρησιμοποιήσατε; (Μπορείτε να χρησιμοποιήσετε μια κλίμακα αρχίζοντας από το 1 για το μάθημα του οποίου το χρόνο εκμεταλλευτήκατε περισσότερο, το 2 για το αμέσως επόμενο κ.ο.κ.)

Μάθημα	Αρίθμηση	Παρατηρήσεις
Γλώσσα	28	
Μαθηματικά	16	
Μελέτη Περιβάλλοντος	40	Μοναδική επιλογή 14 ερωτηματολόγια 15 πρώτη επιλογή, 20 δεύτερη
Ιστορία	12	
Θρησκευτικά	8	
Αισθητική Αγωγή	39	Μοναδική επιλογή 3 ερωτηματολόγια 4 πρώτη επιλογή, 14 δεύτερη
Γυμναστική	12	
Σχολική Ζωή	9	Μοναδική επιλογή 4 ερωτηματολόγια 4 πρώτη επιλογή, 1 δεύτερη
Ευέλικτη ζώνη	24	Μοναδική επιλογή 20 ερωτηματολόγια 21 πρώτη επιλογή, 1 δεύτερη

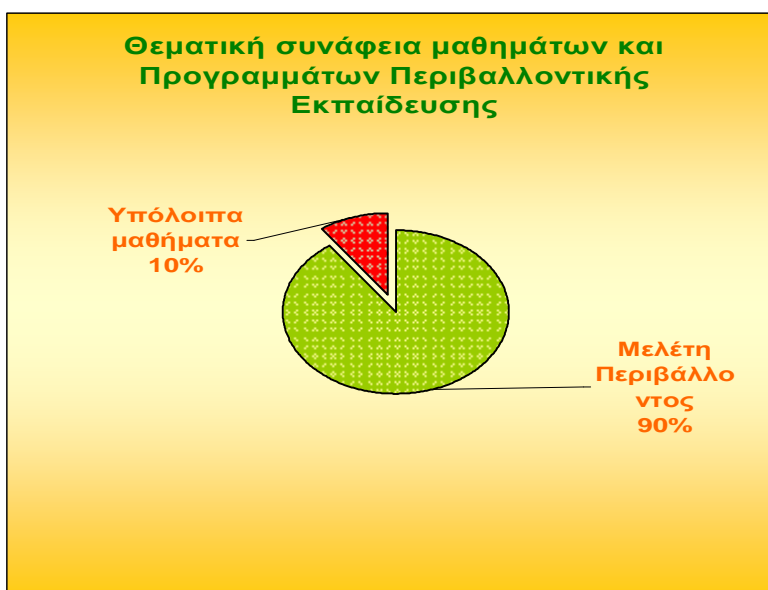
1. Στο σύνολο των ερωτηματολογίων στην ερώτηση ποιων μαθημάτων το χρόνο χρησιμοποιούν για την υλοποίηση του προγράμματος Π.Ε. στα 40 αναφέρεται το μάθημα της Μελέτης, δηλαδή ποσοστό 86%, ενώ σε 14 ερωτηματολόγια και ποσοστό 30% η επιλογή του μαθήματος της Μελέτης ήταν μοναδική.
2. Σε 15 ερωτηματολόγια και ποσοστό 32% το μάθημα της Μελέτης ήταν η πρώτη επιλογή σε χρήση χρόνου, ενώ σε 20 ερωτηματολόγια και ποσοστό 43% ήταν δεύτερη επιλογή, αφού στα 21 ερωτηματολόγια ήταν πρώτη επιλογή η Ευέλικτη Ζώνη.
3. Μετά την Ευέλικτη Ζώνη και την Μελέτη Περιβάλλοντος, δυναμική θέση κατέχει και η Αισθητική Αγωγή, η οποία αναφέρεται σε 39 ερωτηματολόγια, κατέχοντας όμως τη δεύτερη ή τρίτη θέση.

Ερώτηση 2

Στο χρόνο αυτό των μαθημάτων που σημειώσατε παραπάνω...

- α. Εξοικονομήσατε χρόνο κάνοντας πιο σύντομα το μάθημα; Ναι Όχι
 Αν **ναι** αναφέρατε τα μαθήματα που συνέβη αυτό.
- β. Χρησιμοποίησατε ενότητες από το περιεχόμενό τους; Ναι Όχι
 Αν **ναι** αναφέρατε τα μαθήματα που συνέβη αυτό.

Υποερώτημα	ναι	Παρατηρήσεις
α	15	9 εξοικονομούσαν χρόνο από το μάθημα της Μελέτης Περιβάλλοντος
β	43	Από αυτούς οι 39 χρησιμοποιούσαν ενότητες από το μάθημα της μελέτης περιβάλλοντος Από αυτούς 10 χρησιμοποιούσαν μόνο ενότητες από το μάθημα της μελέτης περιβάλλοντος

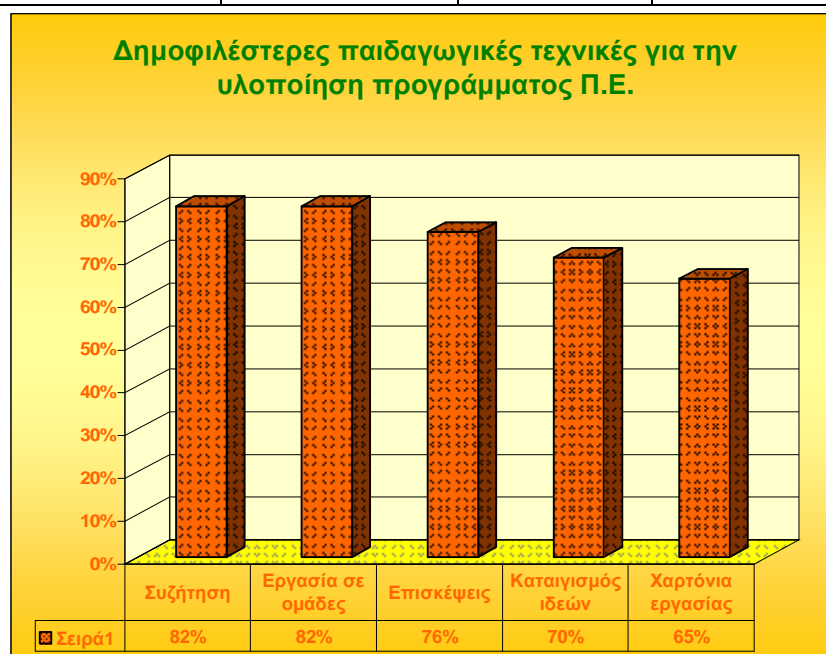

4. Στο ερώτημα αν εξοικονομούσαν χρόνο κάνοντας το μάθημα πιο σύντομα από τα 15 θετικά ερωτηματολόγια τα 9 και σε ποσοστό του συνόλου των ερωτηματολογίων 19% ανέφεραν ότι αυτό συνέβαινε στο μάθημα της Μελέτης Περιβάλλοντος.
5. Στο ερώτημα αν χρησιμοποιούσαν ενότητες από το περιεχόμενο του μαθήματος του οποίου το χρόνο χρησιμοποιούσαν για να κάνουν το πρόγραμμα της Π.Ε. τα 43 ερωτηματολόγια ήταν θετικά και από αυτά τα 39 και σε ποσοστό 90% γινόταν αναφορά στο μάθημα της Μελέτης Περιβάλλοντος, ενώ 10 ερωτηματολόγια και σε ποσοστό 23% υποστήριζαν ότι γινόταν χρήση εννοιών μόνο από το μάθημα της Μελέτης Περιβάλλοντος.
6. Διαπιστώνουμε ακόμα ότι κάποιοι εκπαιδευτικοί προκειμένου να εξασφαλίσουν χρόνο για την πραγματοποίηση του προγράμματος κατέφευγαν τόσο στη συντόμευση του μαθήματος, όσο και στη χρήση εννοιών από το περιεχόμενο των μαθημάτων, και κυρίως της Μελέτης Περιβάλλοντος.

Ερώτηση 3

Ποιες από τις παρακάτω τεχνικές χρησιμοποιήσατε για την πραγματοποίηση του Προγράμματος Π.Ε. και ποιες στο μάθημα της Μελέτης Περιβάλλοντος ανεξάρτητα από την ενότητα;

Τεχνική	Πρόγραμμα Π.Ε.	Μάθημα ΜτΠ	Παρατηρήσεις
Καταιγισμός ιδεών	32	13	4 ερωτηματολόγια είχαν κενή τη δεύτερη στήλη
Εννοιολογικός χάρτης	19	16	
Συζήτηση	38	35	
Ερμηνεία εικόνας	20	32	
Θεατρικό παιχνίδι	25	7	
Μελέτη στο πεδίο	27	11	
Επισκέψεις	35	12	
Συνέντευξη/ ερωτηματολόγιο	18	5	
Εργασία σε ομάδες	39	17	
Πειράματα	11	14	
Επίλυση προβλήματος	14	14	
Χαρτόνια εργασίας	30	21	

7. Στο ερώτημα ποιες παιδαγωγικές τεχνικές χρησιμοποιούν για την υλοποίηση του προγράμματος Π.Ε. και ποιες για το μάθημα της Μελέτης Περιβάλλοντος παρατηρούμε ότι για το πρόγραμμα σε ποσοστό 82% των εκπαιδευτικών χρησιμοποιούν τις τεχνικές της Συζήτησης και της Εργασίας σε Ομάδες. Ακολουθούν οι Επισκέψεις με 76%, ο Καταιγισμός Ιδεών με 70% και τα Χαρτόνια Εργασίας με 65%.
8. Για το μάθημα της Μελέτης Περιβάλλοντος δημοφιλέστερες παιδαγωγικές τεχνικές είναι η Συζήτηση με 76% και η Ερμηνεία Εικόνας με 70%, καθώς υποβαλλόταν από το ίδιο το βιβλίο.
9. Σε ένα ποσοστό 54% κατά μέσο όρο χρησιμοποιούνταν όλες οι τεχνικές για τα προγράμματα. Στο μάθημα της Μελέτης το ποσοστό αυτό ανέρχονταν στο 35%.
10. Αναφέρονται τόσο για την υλοποίηση του προγράμματος, όσο και για το μάθημα της Μελέτης όλες οι τεχνικές.
11. Η λιγότερο δημοφιλής τεχνική για την εφαρμογή των προγραμμάτων ήταν τα Πειράματα (μικρές τάξεις), ενώ για το μάθημα της Μελέτης Περιβάλλοντος ήταν η Συνέντευξη/Ερωτηματολόγια και το Θεατρικό Παιχνίδι.

5.3 Συμπεράσματα της έρευνας

Τα στοιχεία που συλλέχθηκαν και επεξεργάστηκαν οδηγούν, σε σχέση με το ερώτημα της έρευνας στα παρακάτω συμπεράσματα:

1. Το πρόγραμμα Π.Ε. υλοποιείται κυρίως στο χρόνο του ωρολογίου προγράμματος που ορίζεται για το μάθημα της ΜτΠ.
2. Η ΜτΠ αποτελεί το κατεξοχήν μάθημα του οποίου το περιεχόμενο διασυνδέεται άμεσα με το πρόγραμμα Π.Ε..
3. Αν και δημοφιλέστερες τεχνικές για το μάθημα της Μελέτη Περιβάλλοντος (για τα παλιά βιβλία) είναι η συζήτηση και η ερμηνεία της εικόνας, οι εκπαιδευτικοί που υλοποιούν πρόγραμμα, χρησιμοποιούν όλες τις τεχνικές της Π.Ε και για τη διδασκαλία του μαθήματος της Μελέτης Περιβάλλοντος.

6. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Σύμφωνα με τα παραπάνω δεδομένα, αφού, δηλαδή, διερευνήθηκε ποια είναι η σχέση της Π.Ε. και της ΜτΠ στα παλιά βιβλία της ΜτΠ, στο ΔΕΠΠΣ και το ΑΠΣ, στο μάθημα ΜτΠ στο ΔΕΠΠΣ και ΑΠΣ και όπως διαμορφώνεται στην τάξη από τους εκπαιδευτικούς, θεωρούμε ότι

επιβεβαιώνεται η υπόθεσή μας ότι το μάθημα που κυρίαρχα μπορεί να αναλάβει τη διάχυση της Π.Ε. στο δημοτικό σχολείο, είναι η ΜτΠ.

Ειδικότερα διαπιστώνεται ότι:

1. Η Μελέτη Περιβάλλοντος και η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση συσχετίζονται άμεσα ως προς τους στόχους, το περιεχόμενο και τη μεθοδολογία και μπορεί να υπάρξει μια αμφίδρομη και συμπληρωματική σχέση μεταξύ τους.
2. Η ΜτΠ δεν ταυτίζεται με την Π.Ε., καθώς έχει ισχυρό γνωσιολογικό χαρακτήρα, ενώ η Π.Ε. στοχεύει κυρίως στη συμμετοχική δράση.
3. Η ΜτΠ μπορεί να αποτελέσει το γνωστικό υπόβαθρο που θα οδηγήσει στον περιβαλλοντικό γραμματισμό των μαθητών, ενώ η Π.Ε. μπορεί συμπληρωματικά μέσα από τις συνεργατικές διερευνήσεις περιβαλλοντικών ζητημάτων, πραγματικών και τοπικών, να προωθήσει έναν κοινωνικά κριτικό περιβαλλοντικά γραμματισμό.
4. Η Π.Ε. μπορεί να συμβάλλει στη διεύρυνση κάποιων ενοτήτων που μελετώνται στο πλαίσιο του μαθήματος της ΜτΠ. ή στην εστίαση σε ορισμένα θέματα, ανάλογα και με τα ενδιαφέροντα των μαθητών ή τις συνθήκες του άμεσου περιβάλλοντος των παιδιών.
5. Οι εκπαιδευτικοί που εκπονούν προγράμματα Π.Ε. αναγνωρίζουν τη σημασία του μαθήματος της ΜτΠ και την αξιοποιούν κατάλληλα.
6. Τόσο η ΜτΠ, όσο και τα προγράμματα Π.Ε. χρειάζεται να προσανατολιστούν και να εμβολιαστούν με περισσότερο βιωματικές πρακτικές και συγκεκριμένες δράσεις.

Επομένως, οι εκπαιδευτικοί της πράξης είναι εκείνοι οι οποίοι κυρίως έχουν τη δυνατότητα να ενδυναμώσουν και να επεκτείνουν τη σχέση της ΜτΠ με την Π.Ε. μέσα από το σχεδιασμό και την υλοποίηση προγραμμάτων Π.Ε. προσανατολισμένων στη συμμετοχική δράση, το τοπικό περιβάλλον και τα κρίσιμα περιβαλλοντικά ζητήματα – προβλήματα και αξιοποιώντας τόσο το 10% του ελεύθερου διδακτικού χρόνου της ΜτΠ, όσο και την Ευέλικτη Ζώνη.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (Δ.Ε.Π.Π.Σ.) και Αναλυτικών Προγραμμάτων Σπουδών (Α.Π.Σ.) Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης, (2002), τ. Α΄, τ. Β΄, ΥΠΕΠΘ και Π.Ι., Αθήνα.
2. Διακήρυξη Θεσσαλονίκης (1999). Διεθνής Διάσκεψη, Περιβάλλον και Κοινωνία,
3. Εκπαίδευση και ευαισθητοποίηση των πολιτών για την Αειφορία, Organization for the cultural capital of Europe Ενέργεια και Βιομηχανία, Πρόγραμμα «Ανοιχτές Θύρες», ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ, Κέντρο Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας, Αθήνα, 1997
4. Η διακήρυξη της Τιφλίδας, Βασικά κείμενα για την περιβαλλοντική εκπαίδευση (1999). τχ. 2, ΠΕΕΚΠΕ και Ελληνική Εταιρία για την Προστασία του Περιβάλλοντος και της Πολιτιστικής Κληρονομιάς
5. Κουλουμπάρη Α. (2005). Η μελέτη Περιβάλλοντος στο Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών: Διδασκαλία και σχολικά βιβλία, στο Επιμόρφωση Σχολικών Συμβούλων και Εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας και Προσχολικής Αγωγής στο ΔΕΠΠΣ και ΑΠΣ, Αθήνα
6. Λουκέρης Δ. (2000). Το μάθημα «Μελέτη του Περιβάλλοντος» υπό το πρίσμα της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, Διδακτορική διατριβή, Αθήνα
7. Λουκέρης Δ. (2005). Περιβαλλοντική Εκπαίδευση: Θεωρία & Πράξη, Αθήνα
8. Λουκέρης Δ., Μανιάτη Ε. (2004). Συγκριτική θεώρηση της Σκοποθεσίας – Στοχοθεσίας του μαθήματος της Μελέτης του Περιβάλλοντος στο ισχύον και στο νέο Πρόγραμμα Σπουδών, στο 5^ο Πανελλήνιο Συνέδριο με θέμα: Μάθηση και διδασκαλία στην κοινωνία της γνώσης, (Επιμ. Τριλιανός Α., Καραμήνας Ι.), Αθήνα 26-28 Νοεμβρίου 2004, τόμος α΄, σελ. 572 – 582
9. Μπαμπίλα Ε., Δημοπούλου Μ., Ζόμπολας Α., Φραντζή Α., Χατζημιχαήλ Μ. (2005). Η σχέση των στόχων και των δράσεων, όπως διατυπώνονται στα ΣΥΠ, με την ενεργή συμμετοχή των παιδιών στην επίλυση περιβαλλοντικών προβλημάτων, στο 1^ο Συνέδριο «Σχολικών Προγραμμάτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης» του Πανεπιστημίου Αιγαίου, Λουτράκι
10. Φραντζή Α., Δημοπούλου Μ., Ζόμπολας Α., Μπαμπίλα Ε., Χατζημιχαήλ Μ. (2005). Η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, το Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών του Δημοτικού Σχολείου, τα επιμέρους Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών και το μάθημα της Μελέτης Περιβάλλοντος της Β΄ τάξης του Δημοτικού Σχολείου, στο 2^ο Πανελλήνιο Συμπόσιο με

θέμα: Έμπνευση, στοχασμός, φαντασία στην Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, του Πανεπιστημίου Πειραιά και της Ελληνικής Εταιρείας, Πειραιάς

11. Χατζημιχαήλ Μ., Δημοπούλου Μ., Δήμου Α., Ζόμπολας Α., Καινούργιου Σ., Μπαμπίλα Ε., Φλώρου Δ. (2005). Η θεματολογία και τα κριτήρια επιλογής των ΣΠΠΕ, στο 1^ο Συνέδριο «Σχολικών Προγραμμάτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης» του Πανεπιστημίου Αιγαίου, Λουτράκι